

רכד. 'שור זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי' והלך המקבל והקדישו והחזירו — האם חל ההקדש?

אמר רבא אמר רב נחמן: שור זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי — הקדישו והחזירו, הרי זה מוקדש ומוחזר. והקשה רבא על כך, כיון שהקדיש מה החזיר לו. והסיק רב אשי: אם אמר לו 'על מנת שתחזירהו' — הרי החזירו. ואם אמר 'ע"מ שתחזירהו לי' דבר הראוי לי אמר, והרי זה אינו ראוי לו ולא נתקיים התנאי.

א. הוא הדין כשמכרו לאחר והחזירו, אם אמר 'לי' — אינו מוחזר ולא נתקיים התנאי. אבל אם מכר לנותן עצמו שראוי לו — קיים תנאו (עפ"י ר"ח או"ז קיה, מובא בקובץ שעורים).
 ב. כתב הרשב"ם: נראה שאם אמר 'על מנת שתחזירהו' ומת — פטור מאונסין, ואף מגניבה ואבידה פטור, שהרי אינו שומר אלא מקבל מתנה ולא נתחייב אלא בפשיעה. וכן דעת רבנו ישעיה. וכן פסק בשו"ע (ח"מ רמא) שפטור מאונסין. ואין כן דעת הרא"ש (בסוכה פ"ג אות ל).

דפים קלז — קלח

רכה. הכותב נכסיו לאחר ואמר הלה אי אפשי (= אין הפצי) בהם; מה הדין באופנים הבאים?

א. צווח מעיקרא.
 ב. שתק בתחילה ולאחר זמן צווח.
 ג. זיכה על ידי אחר, ושתק המקבל בתחילה ולבסוף צווח.
 א. הכותב נכסיו לאחר והלה עומד וצווח מעיקרא שאין רצונו בהם — לא זכה, שאין מזכים לו לאדם בעל כרחו.
 א. לפרשב"ם, לדברי ריש לקיש הנכסים מופקדים וכל המחזיק בהם זכה, לפי שהנותן סילק עצמו מהם. וכן פסק רשב"ם להלכה. ומהרי"ח (מובא בהג"א) כתב שמתוך הסוגיא נראה שאין הלכה כריש לקיש.
 ולפירוש התוס' והרא"ש יחזרו הנכסים לנותן [ולא דיבר ריש לקיש אלא לאחר שזכה בנכסים], שלא נתן אלא על דעת שיזכה בהם זה, וכיון שלא זכה — הרי הם של הנותן.
 ב. גם אם הפסיק לצווח ושוב מיחה, לא זכה, שודאי אין צריך שיצווח מתחילה ועד סוף (אחיעזר ח"א כו, ב).

ב. שתק ואחר כך צווח שאינו רוצה בנכסים — קנה, שכיון שקיבל בשתיקה — נתרצה לזכות במתנה, ושוב אין יכול להוציא מרשותו באמירת 'אי אפשי' אלא בלשון הפקר או מתנה לאחרים.
 א. הרשב"ם מפרש במתנת בריא, ושתק בשעת קבלת השטר ואחר כך צווח. ודוקא צווח לאחר כדי דיבור, אבל תוך כדי דיבור — לא קנה (אור זרוע).
 והרי"ף מפרש בשכיב מרע ושתק בשעת האמירה / הכתיבה, וכיון שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו, הרי זה כשותק בשעה שנמסרו לו. וכן פסק הרמב"ם (זכיה ט, יד). ויש חולקים וסוברים שיכול המקבל לחזור בו בחיי הנותן (נמוקי יוסף. וע"ע בשו"ת מהרי"ק קנה; חו"מ רמא, יא ושער המשפט שם סק"ג; אבי עזרי הל' זכיה שם; חדושים ובאורים יט, ח).
 ב. לפרוש התוס' — דלא כרשב"ם — לדברי ריש לקיש מועילה אמירת 'אי אפשי' גם לאחר שזכה בנכסים לעשותם הפקר, אבל אינם חוזרים לנותן.

ג. זיכה נכסיו על ידי אחר, וזה שזיכו לו שתק ולבסוף צווח (רשב"ם: כשמסר בפניו השטר לאחרים בשבילו או עשה עמהם קנין בסודר — שתק, וכשבאו למסור לו השטר התחיל צווח) — באגו למחלוקת תנאים; לרשב"ג לא קנה אלא נשארם הנכסים אצל הנותן או יורשיו, שהוכיח סופו על תחילתו שאינו חפץ בהם, ומה שלא צווח בתחילה — מפני שעדיין לא באו לידו. ולחכמים — קנה, שמכך ששתק נראה שנתרצה אלא שאחר כך בא לחזור בו. (כן העמיד רב נחמן בר יצחק את מחלוקתם במזכה עבדים לכהן והלה צווח, האם אוכלים בתרומה אם לאו).

א. לפרשב"ם, לדברי ריש לקיש, אפילו בהנחה שלא קנה — אין הנכסים חוזרים לנותן או ליורשיו. והתוס' חולקים, כנ"ל.

מכל מקום מבואר בסוגיא בכריתות (כד): שריש לקיש מעמיד דברי חכמים כמאן דאמר המפקיר עבדו צריך גט שחרור ומעוכב גט שחרור אוכל בתרומה. משמע שלדעת האומר המפקיר עבדו אינו אוכל בתרומה — אין העבד אוכל בתרומה גם אם השני כהן.

ב. לדברי רשב"ם הלכה כחכמים [שלא אמרו הלכה כרשב"ג אלא במשנה ולא בברייתא (וכ"כ להלן קעד. וכ"ה באו"ז והרא"ש בנדה ר"פ המפלת). ויש סוברים שאף בברייתות הלכה כרשב"ג (אלא שכתבו כמה ראשונים שאין להסתמך על הכלל שאמרו הלכה כרשב"ג במשנתנו אלא כאשר יש ראייה או שמסתבר טעמו. ערי"ף ורא"ש להלן קעד; ראשונים ב"מ קיד ופ"ה דב"ק; רשב"ם וריטב"א לעיל קלג: ועוד)]. ויש אומרים שהדבר ספק להלכה (רמב"ם תרומות טו, זכיה ד, ג — לפיכך אין אוכלים העבדים בתרומה בין שהיה רבם הראשון כהן או השני. וע"ע מנחת חינוך רפ, ג).

דף קלח

רכו. מה הדין במתנות שכיב מרע דלהלן?

א. 'תנו מאתים זוז לפלוני ושלש מאות לפלוני וארבע מאות לפלוני', ויצא עליו שטר חוב.

ב. 'תנו מאתים זוז לפלוני ואחריו לפלוני ואחריו לפלוני', ויצא עליו שטר חוב.

ג. 'תנו מאתים זוז לפלוני בני בכור כראוי לו; לפלוני אשתי כראוי לה; לפלוני בעל חובי כראוי לו'.

ד. כנ"ל, כשלא הוסיף 'כראוי לו / לה'.

ה. כנ"ל, כשהזכיר 'בבכורתו / בכתובתה / בחיבור'.

א-ב. שכיב מרע שאמר 'תנו מאתים זוז לפלוני ושלש מאות לפלוני וארבע מאות לפלוני' — אין אומרים כל הקודם בשטר זוכה, לפיכך יצא עליו שטר חוב — גובה מכולם (וכל אחד משתתף בפריעת החוב בהתאם לגודל הנכסים שזכה, כפי היחס. רשב"ם, רי"ף).

א. כתב הרא"ש, וכן צידד הרמב"ן: דוקא בכגון זה שנתן לכל אחד סכום אחר ועל כן אי אפשר לו לומר שלשתם כאחת, אבל נתן להם בשוה, כל הקודם בשטר זוכה, כי אילו רצה ליתן להם כאחד, היה לו לכוללם, כגון תנו לכל אחד מהם מאתים. ואין דעת הרשב"ם מסכמת לזה (רמב"ן). וכן הרשב"א סובר שאין לחלק בזה.

ב. אם שתק ביניהם — הרי זה כנגמלך, וכל הקודם בשטר זכה תחילה (רשב"ם עפ"י גמרא להלן).

אבל אמר 'תנו מאתים זוז לפלוני ואחריו לפלוני...' — כל הקודם בשטר זוכה, לפיכך גובה בעל חוב תחילה מן האחרון. אין לו גובה משלפניו, אין לו גובה משלפני פניו.

ג-ה. שכיב מרע שאמר 'תנו מאתים וזו לפלוני בני בכור כראוי לו' — נוטלם בנוסף על בכורתו. וכן הדין באשתו, נוטלת בנוסף לכתובתה. וכן לבעל חובו. ופרשו, שיתור הלשון 'כראוי לו' מורה שבא ליפות את כחו.

- א. משמע שבלא תוספת 'כראוי לו' — נוטל הבכור אחת; או את בכורתו או מאתים וזו. וידו על העליונה ליטול את הגבוה מביניהם. וכן בבעל חוב (ערשב"ם ורמב"ן). ואין כן דעת הרשב"א.
- ב. הרשב"ם כתב שדין זה מוסכם בין לרבי עקיבא בין לחכמים. ואולם יש שנראה מלשונם שלחכמים אין למדים מיתור הלשון. ומכל מקום הלכה כרבי עקיבא (ע' לשון הרי"ף; שו"ת מהרי"ק קיח, בתשובת שאלה ב [ושם בסי' ט; צז]; וזכר יצחק טו).
- ג. הרא"ש כתב [שלא כפי הנראה מפשט לשון רשב"ם] שנראה דוקא אם הזכיר 'בכורי', לכך נוטלו בבכורתו, אבל אמר 'תנו מאתים וזו לפלוני בני' בסתם, או 'לפלונית אשתו' — נתן מתנה יתר על הראוי להם.
- ד. זה שאמרו באשתו שידה על העליונה, דוקא שלא חילק נכסיו, אבל חילק נכסיו [אפילו שלא בפניה] ונתן לה מעות ואמר לה טלי אלו בכתובתיך — הרי מחלה על כתובתה (רמב"ן, עפ"י הסוגיא דלעיל קלב).
- וכן הדין אם הזכיר 'תנו מאתים וזו לפלוני בני בכור בבכורתו' — ידו על העליונה, רצה נוטלם רצה נוטל בכורתו. וכן באשה [בכתובתה] ובבעל חוב [ב'חובו'].

רכז. א. שכיב מרע שאמר 'מנה יש לי אצל פלוני' — האם העדים כותבים מה ששמעו אף על פי שאין מכירים שדבריו אמת, אם לאו?
 ב. מה ענין הנידון אם חוששים לבית דין טועים, ומהי מסקנת ההלכה?

א. נחלקו רבי מאיר וחכמים בשאלה זו; שכיב מרע שאמר מנה יש לי אצל פלוני — האם העדים כותבים מה ששמעו (ומוסרים השטר ביד היורש. ר"י מגאש) אעפ"י שאינם מכירים אם כנים דבריו — לפיכך כשהיורש גובה, צריך להביא ראיה שהלה חייב לו. או אין רשאים העדים לכתוב אם לא מכירים — לפיכך כשהוא גובה אין צריך להביא ראיה. וטעם הדבר שאין העדים כותבים ללא הכרה, כי חוששים לבית דין טועים שיסמכו על השטר המוצג לפניהם כעדות על הדברים עצמם.

ופסק רב דימי להלכה שאין חוששים לבית דין טועים (וכדברי חכמים, לפי הגירסה שמסר רב נחמן בשם רב הונא).

- א. מדברי השלחן ערוך משמע שבכל אופן כותבים, ושלא כדעת הרמ"ה שאין כותבים אלא אם כן ציוה ליתן אותו מנה לאחרים, שאז יכתבו כדי שלא יכפרו היורשים אחר מיתתו (עפ"י סמ"ע רנה סק"א).
- ב. כאשר העדים מעידים שכך אמר השכיב-מרע, או אם כתבו שטר על כך [לפי ההלכה שכותבים אעפ"י שאין מכירים], יכול היורש לחייב את הלווה שבועת היסט. אבל אם אין עדים בדבר — אין יכול להשביעו (עפ"י אור זרוע. וע"ע קובץ שעורים).

ב. כאמור, רב דימי פסק במחלוקת התנאים, שאין חוששים לבית דין טועים. ואולם חילקו בגמרא ואמרו שזהו רק בטעות כבנידון דידן, לסמוך על שטר שנכתב על ידי עדים גרידא, אבל שטר שנעשה בבית דין אחר, לדברי רבא חוששים שמא יטעו בית דין לסמוך עליו ולומר שבדקו ב"ד את הדברים קודם שעשו

השטר. ולכן אמר רבא [דלא כרב סחורא אמר רב הונא], אין חולצים אלא אם מכירים בית דין שהוא היבם והיא יבמתו, שאם לא כן, שמא כשיצא שטר חליצה לפני ב"ד טועים, יסמכו עליו להתיר החלוצה להינשא, כי יסברו שב"ד שחלצו בפניהם ברוו הדבר. וכן לענין מיאונים, שגם הם דינם להעשות בבית דין דוקא.

- א. נראה שמשום חשש לבית דין טועים אין ב"ד כותבים פסק דין שפלוגי הודה בפניהם שחייב לפלוגי, לאחר שיצא מב"ד, כי חוששים שמא פרעו (ח"מ לט, ט), ואפילו לדעת האומר שנאמן לומר 'פרעתי' כנגד פסק בית דין — חוששים לב"ד אחר שיסברו הואיל וב"ד כתב פסק דין אין נאמן לומר פרעתי (עפ"י שער משפט לט סק"ז).
- ב. ישנם אופנים שגם חכמים מודים שחוששים לב"ד טועים — כאשר העדים מעידים על תחילת שטר בעדות ברורה (עתוס' להלן קסט. ד"ה אבל).
עוד מצינו שימוש בביטוי זה כלפי ענינים אחרים — ע' להלן קסד.

דפים קלח — קלט

רכח. האב שכתב נכסיו לבנו 'מהיום ולאחר מיתה' ומת, והניח פירות תלושים ומחוברים, מה דינם? מה דינם של הפירות כשהבן מכר את הנכסים בחיי אביו?

האב שכתב נכסיו לבנו 'מהיום ולאחר מיתה' — הריהו תולש ומאכיל בחייו לכל מי שירצה, כי לא הקנה לבן אלא הגוף ולא הפירות. הפירות שהניח בתלוש — הרי הם של יורשים. אבל אלו שבמחובר — בכלל גוף הקרקע הם וקנויים לבן. ואמרו בגמרא, דוקא באב אצל בנו שדעתו קרובה אצלו, אבל לאחר — פירות מחוברים אינם בכלל הקרקע. וכגון שמכר הבן נכסים אלו לאחרים בחיי אביו ומת האב — הפירות המחוברים באותה שעה שמת, שייכים לבן המוכר ולא ללוקח, הלכך שמין אותם ללוקח ונותן דמיהם (עפ"י פרשב"ם). הרי"ף והר"י מגאש פרשו בגמרא [דלא כרשב"ם] שהלוקח מן האב זכה בדמי הפירות המחוברים [והבן נוטל את גוף הפירות כיון שממשיכים לצמוח ברשותו, ומשלם דמיהם ללוקח] — כיון שהלוקח אחר הוא ואינו מוחל אותם לבנו של מוכר, שלא כאב אצל בנו. והוא הדין למגרש את אשתו ויש לו בקרקעו פירות מחוברים — הפירות של הבעל ומשלם לאשה דמיהם כפי שווים בשעת הגירושין, שהרי כשמגרשה אחר הוא לגבה ואינו מוחל על הפירות (ר"י מגאש).

דף קלט

- רכט. א. מי שמת והניח בנים גדולים וקטנים או בנות — כיצד נזונים ומתפרנסים כולם מתפוסת הבית?
ב. אשה שלוותה כסף ועמדה ונישאת והכניסה לבעלה נכסים [וכן בת שלוותה מתפוסת הבית ועמדה ונישאת] — האם מוציאים מן הבעל מה שלוותה?
ג. האם בעל בנכסי אשתו, כלוקח הוא או כיורש? אלו נפקותות מבוארות בסוגיא בשאלה זו?